

## Bijeenkomst Platform Monumententoezicht – 12 juni 2018

### Verduurzaming monumenten vraagt veel kennis

Monumenten worden volop verduurzaamd. De cultureel erfgoedsector sluit goed aan bij de energietransitie. 'Maar verduurzaming van een historisch waardevol gebouw is wel even iets anders dan van een gemiddeld rijtjeshuis', startte dagvoorzitter Wico Ankersmit, in het dagelijks leven directeur van de Vereniging Bouw- en Woningtoezicht Nederland, de kennismiddag van het Platform Monumententoezicht. Hij vergeleek het verduurzamen van monumenten met plastische chirurgie. 'Dat verlangt zorgvuldigheid en maatwerk. Als dat niet gebeurt kan het erg misgaan en dreigt blijvend letsel'.

#### Stof voor verdere actie

Gemeentelijke toezichthouders blijken helaas nog regelmatig geconfronteerd te worden met blijvend letsel, bleek deze middag. Presentaties van enkele praktijkgevallen gaven veel stof tot nadenken. En een enquête onder de leden van het platform toonde dat ambtenaren het vaak lastig hebben om toezicht te houden op de kwalitatieve aspecten van een verduurzamingsoperatie. Niet alle gemeenten hebben een vastgesteld beleid hierin, het ontbreekt nog weleens aan voldoende kennis.

Louis Hosman had voor zijn inleiding gebruik gemaakt van verschillende bronnen waaronder de mini-enquête van ERM en een aantal resultaten van de tweejaarlijkse monitor van de Erfgoedinspectie. De interpretaties van de gegevens uit die onderzoeken komen uiteraard voor zijn rekening. Hij concludeerde onder andere dat verduurzaming als thema volop in ontwikkeling is en dat een deel van de gemeenten al specifiek beleid voor de verduurzaming van monumenten heeft vastgesteld. Vooral de grotere (monumenten)gemeenten zijn actief, soms zelfs met financiële prikkels. Andere gemeenten geven voorlichting aan monumenteneigenaren, al is er her en der ook veel onzekerheid over de vraag of er voldoende kennis op het gebied van verduurzaming bij gemeenten is. Bij meer dan de helft van de gemeenten heerst voldoende vertrouwen in de aannemers. Ook de onduidelijkheid over de aard van de noodzakelijke maatregelen is vaak een bron van verwarring. Een uitgesproken wens is meer ondersteuning te bieden aan eigenaren, bijvoorbeeld met gratis energiescans, voorlichting of een energieloket. Bijna driekwart van de bevroegde gemeentelijke toezichthouders ziet risico's tot aantasting van de monumentale waarden bij de verduurzaming van het gebouw. Voorbeelden zijn zonnepanelen die op de verkeerde plaats zijn bevestigd, het plaatsen van te dik dubbel glas, het soms volledig vervangen van historische kozijnen en ramen en het ondeskundig isoleren van bijvoorbeeld de houten kap. De algemene indruk van Louis Hosman is dat gemeenten al goed op weg zijn, maar er kan en zal komende jaren nog veel meer moeten gebeuren.

#### Wijze lessen

De leden van het Platform, een initiatief van de stichting ERM, de Vereniging Bouw- en Woningtoezicht Nederland en de Federatie Grote Monumentengemeenten, kregen vervolgens een uitgebreid pakket tips en trucs voorgeschoteld van Evert-Jan Nusselder, onder andere adviseur duurzaamheid en auteur van de ERM-brochure *Uw monument energiezuinig*.

Er zijn monumenten, waarvoor een energie A-label haalbaar is, hield hij de, als altijd goedgevulde, zaal voor. Maar het is maatwerk, er zijn geen standaardoplossingen. Nusselder ging onder andere in op het doorgaans ontbreken van isolatietechnieken en moderne isolatiematerialen. De gebouwschil – begane grond, buitenmuren, vensters en deuren, daken – houdt de warmte vaak slecht binnen, liet hij zien met behulp van infraroodopnames. Hij wees ook op een groot aantal bedreigingen, zoals de bouwfysische effecten van een toegevoegde isolatielaag. Vochtbelasting door condensvorming, na onoordeelkundige isolatie, vormt een grote bedreiging. 'Verduurzamingsmaatregelen zijn het beste uit te voeren tijdens een restauratie of onderhoudsbeurt', hield hij de toehoorders voor. 'Dan kunnen ingrepen gecombineerd worden en ontstaat integrale en een "toekomstbestendige" kwaliteit.

Analyseer de bouwweigenschappen: bouwhistorisch, bouwkundig en bouwfysisch', was een van zijn belangrijkste aanbevelingen. 'In vier stappen:

1. Cultuurwaarden gebouwschil (wat is per onderdeel de "aanraakbaarheid"?)
2. Onderhouds- / restauratie-punten (natuurlijke momenten in aantocht?)
3. Energetisch gedrag gebouw en installatie (waar wordt energie verspeeld?)
4. Doe een 0-meting en toets maatregelen (bijvoorbeeld volgens DuMo).'

## Routekaart verduurzaming

Nusselder sloot daarmee mooi aan op enkele berichten van Walter de Koning, directeur ERM. Die kon onder andere meedelen dat een groot aantal organisaties binnen de erfgoedsector, waaronder het ministerie van OCW, de Federatie Grote Monumentengemeenten en ERM, een *Routekaart verduurzaming monumenten* heeft opgesteld. Zij zetten zich in om te komen tot een CO<sub>2</sub> reductie van 40% in 2030 en 60% in 2040, als gemiddelde over de gehele voorraad monumenten. ERM gaat daarnaast, met financiële steun van het ministerie van OCW, veel aandacht geven aan verduurzaming met behulp van de richtlijnen en voorlichting hierover aan onder andere de particuliere opdrachtgevers.

## Praktijkvoorbeelden

In vijf parallelsessies werden daarna praktijkvoorbeelden besproken. Marieke van Zanten en Tom Temmink gingen in op de door Het Oversticht ontwikkelde 'Energievisie voor Erfgoed', specifiek voor landgoederen en grote monumentale complexen. Een daarvan is de Abdij Sion waar zich verschillende dilemma's voordeden in de speurtocht naar energiebesparende en energieopwekkende maatregelen. Groot knelpunt vormde de enorme energierekening van jaarlijks € 60.000. Er moest bij de functieverandering ook om financiële redenen verduurzaamd worden. Er was een 0-onderzoek gedaan en – in samenhang met de functieverandering – zijn per bouwdeel maatregelenpakketten samengesteld. Dat dit nog niet zo makkelijk met een groot leeggekomen klooster is te realiseren, bleek overduidelijk uit de presentatie.

Ook Frederieke Hensch, werkzaam bij de gemeente Hilversum, blijkt regelmatig voor dilemma's te worden gesteld wanneer een eigenaar zijn monument wil verduurzamen. Dat toonde zij voor de aanwezigen zeer herkenbaar aan met een woonhuis uit 1930 waar de eigenaar zonder vergunning ramen liet vervangen met HR++ glas en in een Wiener Sprosse roedeverdeling. Zo'n 150 e-mails tussen gemeente en eigenaar en een geforceerd positief advies van de welstand- en monumentencommissie waren het gevolg.

Haar Delftse collega Ilse Rijnveld had een voorbeeld van hoe ingewikkeld en langdurig een restauratie kan worden. De case over de Witte Roos liet ook zien hoe belangrijk het is dat toezichthouders vanaf het allereerste begin betrokken zijn bij een verduurzamingsopgave. In dit geval met een zeer bevlogen eigenaar die het monumentale pand als een toonbeeld van verduurzaming heeft achtergelaten. De eigenaar was na tien jaar restauratie en zonder inkomsten uit exploitatie helaas wel gedwongen om het monument te verkopen. Vraag is of zoiets niet sneller en financieel meer verantwoord kan.

## Zoektocht

Wim Haarmann, kennismanager bij de provincie Noord-Brabant, vertelde over de zoektocht naar passende zonnepanelen op het leidendak van een klooster in Megen. De Franciscanen wilden graag uit zowel ideële als materiele overwegingen eigen energieopwekking. Dat leidde tot een Living Lab Megen, waar verschillende materialen en technieken werden uitgetest. Over wat dat betekende voor de cultuurhistorische waarde van het gebouw, liepen de meningen uiteen.

Felix Kusters, adviseur duurzaamheid bij de stichting ERM, hield de leden van het platform voor hoe belangrijk het ook in de toezichthoudende praktijk is te beschikken over voldoende expertise. Vooral bij het isoleren van (houten) kappen kan er veel misgaan, toonde hij aan. 'Check op extra ventilatievoorzieningen bij isolatie, sta geen dikke isolatiepakketten toe, check of een damprem is aangebracht, én op de juiste plaats, prefereer buitenisolatie en zie toe op het isoleren van koudebruggen bij binnen-isolatie, gaf hij onder andere mee.

## Wet Kwaliteitsborging

Dagvoorzitter Wico Ankersmit benoemde in zijn inleiding alvast een thema voor een toekomstige bijeenkomst: de privatisering van het toezicht. De Wet Kwaliteitsborging zal, zodra er een bestuursakkoord ligt, verder in de Eerste Kamer worden afgehandeld. Waarschijnlijk is daar een meerderheid, mits de wet parallel aan de Omgevingswet wordt ingevoerd. Voor monumenten verwacht hij dat het nog circa zeven jaar duurt voordat de Wet Kwaliteitsborging van toepassing is.

[Hier vindt u alle presentaties van deze middag.](#)